

Shorobura I. M.,
 orcid.org/0000-0003-3728-7968

**THE IMPORTANCE OF THE FORTIFICATION STRUCTURES
 OF KHMELNYTSKYI REGION IN STUDENTS' TRAINING FOR THE SPECIALTY
 IN THE FIELD OF TOURISM AND RECREATION**

The importance of the fortifications of Khmelnytskyi region in students' training for the specialty in the field of tourism and recreation has been revealed. In modern conditions, fortifications are an important component of tourist attractiveness. The problems of preservation and effective use of fortifications are traditionally in the sphere of scientific interests of researchers.

At Tourism and Recreation specialty, the discipline "Excursions" is studied, where students get acquainted with fortifications of Khmelnytskyi region. In the historical and architectural heritage of Ukraine, an important place is occupied by defensive structures - fortresses, castles, defensive churches and city fortifications. For centuries, defensive structures were key elements of the protection of cities and towns.

Most of the preserved castles, fortresses and monasteries are in Khmelnytskyi region. In recent years, a catalog of defensive structures of Ukraine from the earliest times to the 18th century, which includes castles, fortresses, monasteries, churches, synagogues and other objects, has been actively developed.

The main sights of the fortification architecture of Khmelnytskyi region are considered.

Kamianets-Podilskyi is famous for its fortress, which, due to its location on an "island" in the Smotrych canyon, had an important strategic importance. Today, Kamianets-Podilskyi fortress is a historical and cultural reserve and a popular tourist destination. Medzhybizh fortress is the second most beautiful and popular among tourists fortification ensemble in Khmelnytskyi region. The famous Sataniv Castle is a medieval fortress in Zbruch. Letychiv Castle is located on a high promontory formed by the confluence of the Southern Bug and Vovk rivers. Izyaslav, an important city of Bolokhiv land, is located on the southern edge of the wide meadow part of Horyn. Today, only parts of the 16th - 18th century Old Kostiantyn Castle remain. Defensive monuments occupy a special place in the historical and architectural heritage of Ukraine.

Key words: fortifications, Khmelnytskyi, training of recruiters, specialty, "Tourism and recreation".

Дата надходження статті: 07.02.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Галус О. М.

УДК 378:373.2/3.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi56.553>

Янкович О. І.,
 orcid.org/0000-0003-4253-5954
Кузьма І. І.,
 orcid.org/0000-0002-1219-8216

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ І ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ
 У КОНТЕКСТІ МАКДОНАЛЬДИЗАЦІЇ ТА ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті проаналізовано процеси макдональдизації та гуманізації вищої освіти; виявлено їхній вплив на підготовку майбутніх вихователів і вчителів початкових шкіл.

Макдональдизацію вищої освіти потрактовано як процес, у якому втілено принципи діяльності «МакДональдсу» (ефективність, прорахованість, передбачуваність, контроль)

*© Янкович О. І.

*© Кузьма І. І.

у полісуб'єктному середовищі закладів освітньої галузі. Наголошено на її характерній рисі – заміні гуманної технології на негуманну. Гуманізація вищої освіти – це розкриття людиновимірною та орієнтованого на людину потенціалу викладачів та студентів.

Відображено як позитивні, так і негативні зміни, що їх зумовила макдональдизація у сфері професійної освіти. Серед позитивів названо ефективно організований процес навчання, охоплення освітою значної кількості здобувачів, можливість академічної мобільності, чому сприяє стандартизація професійної підготовки, визнання диплома однієї країни в іншій. Негативами визначено: недостатню увагу до збагачення інтелектуального й духовного світу студента; об'єктивування якісних станів за допомогою кількісних показників; уніфікацію освітньої системи, за якої втрачається неповторність ЗВО.

Наведено результати анкетування й опитування студентів.

Визначено перспективи вдосконалення підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти в контексті гуманізації та зменшення негативного впливу макдональдизації: досягнення унікальності закладів освіти й уникнення шаблонів, формування міжособистісних взаємин на засадах педагогіки серця, надання більшої академічної свободи науково-педагогічним працівникам щодо вибору технологій та засобів навчання, організації контролю за досягненням здобувачами програмних компетентностей та результатів; акцентування уваги на духовному світі здобувачів (студентів, дошкільників, молодших школярів) на неповторності кожної людини, розроблення інноваційних способів кооперації, спілкування «від серця до серця» в освітньому просторі ЗВО, ЗДО та початкових шкіл.

Ключові слова: макдональдизація, макдональдизація вищої освіти, гуманізація, гуманізація освіти, майбутні вихователі, майбутні вчителі початкових шкіл, дошкільна освіта, початкова освіта.

Постановка проблеми. До галузі вищої освіти все частіше потрапляють терміни зі сфери послуг. Однією з причин зазначеної тенденції є зміна пріоритетів у сучасному суспільстві: виробництво послуг домінує над виробництвом товарів. «Макдональдизація освіти», «маркетизація освіти», «супермаркет ідей» – такі терміни використовуються в системі підготовки майбутніх фахівців. Запити здобувача порівнюються з потребами споживача.

Макдональдизація тлумачиться як використання функціональних принципів діяльності ресторану швидкого обслуговування (ефективність, прорахованість, передбачуваність, контроль). Як її характерну рису визначають заміну гуманної технології на негуманну. Отже, макдональдизацію освіти можна трактувати як процес, у якому втілено принципи діяльності «МакДональдсу» в полісуб'єктному середовищі закладів освітньої галузі.

Макдональдизації вищої освіти властиві як переваги, так і суттєві недоліки. Зменшують її негативний вплив процеси гуманізації. Саме вони перешкоджають надмірному поширенню ринкових відносин в освіті, сприяють розвитку духовно-моральних та культурно-гуманітарних цінностей, творчих якостей здобувачів.

Доцільно проаналізувати вплив макдональдизації та гуманізації на підготовку майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти, що особливо важливо, оскільки саме від вихователів та вчителів залежить виховання особистості дитини, яка в майбутньому досягатиме життєвого успіху і змінить світ на краще.

Аналіз досліджень. Термін «макдональдизація», упроваджений Дж. Рітцером 1993 року, але набув популярності в останні два десятиріччя. Його зміст та історичні аспекти аналізують як українські (О. Борисова [2], В. Величко [3] та ін.), так і зарубіжні (Ю. Бласяк (J. Błasiak) [11], М. Вахович (M. Wachowicz) [14], В. Вельскоп (W. Welskop) [15], А. Собчак (A. Sobczak) [13] та ін.) учені.

В. Величко зауважила, що «праця Дж. Рітцера «Макдональдизація суспільства» є продовженням теоретичної раціоналістичної традиції, започаткованої Максом Вебером, та є спробою застосувати в сучасних умовах погляди Вебера на явище

бюрократії як найяскравіше вираження тенденції раціоналізації європейського суспільства» [3, с. 256].

Ю. Бласяк, О. Борисова, М. Вахович, В. Вельскоп та інші науковці виявили негативні риси макдональдизації освіти, її руйнівний вплив на навчання студентів і діяльність науково-педагогічних працівників. Ю. Бласяк припустила, що подолати недоліки, можливо, допоможе критична педагогіка [11, с. 59].

В. Вельскоп висловив занепокоєння, що сучасні заклади освіти все більше нагадують торгові центри, у яких можна вибрати те, що необхідно. При цьому підхід «клієнт завжди правий» є ефективним показником очікувань студентів, даючи їм те, що вони хочуть [15, с. 320–321]. Учений привернув увагу до того, що плюралізм ідей, думок, поглядів, можливість вибирати методики викладання, незалежність висловлювань замінені освітою, перетвореною на продукт у формі готових концепцій чи проєктів [там само, с. 327].

Важливими шляхами подолання проблеми макдональдизації є реалізація в освіті креативності, упровадження інновацій, здійснення гуманізації, яка поєднується з альтруізмом [6, с. 169].

Питання гуманізації освіти відображені в працях П. Автономова, Г. Балла, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Єремєєвої, Л. Лебедик, О. Савченко, С. Сисоєвої, Н. Фіалко та ін. Зокрема П. Автомонов акцентує увагу на розумінні гуманізації вищої освіти як розкриття людиновимірного та орієнтованого на людину потенціалу викладачів та студентів [1, с. 185]. Науковець наголошує на розвитку творчих здібностей і навичок задля їхнього застосування в майбутній професійній діяльності. В. Єремєєва, студіюючи питання гуманізації, зазначає, що її головною метою є особистість, яка відповідальна на виборі цінностей і вчинків [4, с. 82].

Досліджуючи процеси гуманізації вищої освіти, Н. Фіалко зауважила: «Важливий недолік полягає в тому, що суспільство часто розглядає освіту ... виключно як засіб підготовки людини до професії. Це – спрощений підхід, позаяк покликання освіти полягає не тільки й навіть не стільки в професійній підготовці і навіть не в підготовці до життя в цілому, а в тому, щоб допомогти людині поліпшити як світ, так і себе в цьому світі» [6, с. 152].

Проблеми підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти вирішують К. Біницька [5], Л. Зданевич [там само], К. Крутій [там само], О. Винничук [7] та ін. Проте в працях науковців не розглядається вплив макдональдизації та гуманізації освіти на підготовку цих фахівців.

Актуальною є **мета статті**: на основі аналізу процесів макдональдизації та гуманізації вищої освіти виявити їхній вплив на підготовку майбутніх вихователів і вчителів початкових шкіл і визначити перспективи покращення формування готовності студентів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх фахівців, зокрема й дошкільної та початкової освіти, – це складний суперечливий процес. На його перебіг впливають сучасні суспільні чинники й тенденції. Серед них – гуманізація та макдональдизація.

Якщо суть поняття «гуманізація» зрозуміла педагогам, то термін «макдональдизація» можуть потрактувати лише окремі вихователі й учителі. У проведеному опитуванні серед студентів-другокурсників магістратури (74 студенти), що навчалися за спеціальностями 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, не виявилось тих, хто стикався з ним раніше. Респондентам не відома й історія цього терміна.

1991 року було відкрито перший «МакДональдс» за межами США, що сприяло швидкому поширенню цього бренду як символу Америки і всього американського у світі [14, с. 96]. Згодом заговорили і про макдональдизацію як «набір принципів

організації діяльності, що дозволяють, керуючись чіткою схемою обмежень та правил, максимально швидко та ефективно досягати поставленої мети» [3, с. 257].

Макдональдизація зумовила як позитивні, так і негативні зміни у сфері професійної освіти. Серед позитивів варто назвати: ефективно організований процес навчання, охоплення освітою значної кількості здобувачів, можливість академічної мобільності, чому сприяє уніфікація підходів до професійної підготовки, визнання диплома однієї країни в іншій.

Водночас переважають негативи. Макдональдизація спричинює дегуманізацію, що означає «перетворення освіти на інструментальну категорію технологічних і ринкових відносин», втрату її гуманістичного смислу, «унаслідок чого вона трансформується в утилітарне засвоєння вузького спектру професійних знань і навичок» [6, с. 172].

Недоліки простежуються у процесі втілення всіх принципів макдональдизації освіти.

Ефективність увиразнюється в пошуках оптимальних, швидких і легких рішень (як для викладачів, так і для студентів), щоб отримати позитивну оцінку й досягти наступних професійних або наукових рівнів [15, с. 321].

Реалізація принципу ефективності передбачає зробити зі студентів фахівців із чітко визначеними компетенціями на ринку праці без уваги до збагачення інтелектуального й духовного світу студента [2, с. 3]. Виникла проблема дефіциту людяності, пристосування до нашого дегуманізованого технологічного майбутнього [11, с. 58]

Обчислюваність спричиняє в освіті об'єктивування якісних станів за допомогою кількісних показників. Статус учня/студента залежить від цифр (оцінок, балів), які супроводять його на наступних етапах освіти. Критерієм переходу на вищий рівень освіти є цифри [15, с. 323]. Вони використовуються і при визначенні престижу закладу: «ЗВО конкурують саме за підвищення кількісних показників – кількості докторів наук, кількості публікацій у виданнях з імпаکت-фактором, індексу цитування, кількості абітурієнтів, забезпеченості книгофондом, різними матеріальними ресурсами» [2, с. 3]. Потреба відповідати вимогам призводить до того, що вчені часто зосереджуються на кількості опублікованих робіт, ніж на їхній якості. Зрештою біографія з численними публікаціями виглядає набагато краще, ніж із їхнім коротким переліком. Проте застосування ідей чи концепцій кількох учених може бути для розвитку науки важливішим, ніж багаторазове та безцільне цитування іншого автора [15, с. 324].

Предбачуваність означає елімінування особливостей кожного закладу вищої освіти (ЗВО), його неповторності, тобто «побудову уніфікованої освітньої системи і таких умов, за яких студент, переходячи з одного ЗВО до іншого, не відчував би різкого контрасту між освітніми середовищами» [2, с. 3–4].

Контроль як принцип макдональдизації спричиняє проблеми для «професорсько-викладацького складу. Унікальність курсів і творчий підхід до викладання відходять на задній план, головне – інформативність дисципліни (розуміється як легкість відтворення) і чітко прописана методика. У механізмі «Макдональдсу» немає незамінних деталей (працівників) через одноманітність операцій, таким же має стати й університет. Не професор має задавати стандарт освіти – стандарт освіти має заключити професора в свої кимось колись придумані лабеті» [там само, с. 4].

О. Борисова зазначила: «Імітація освітньої діяльності стає все більш масштабним явищем, водночас формальні показники при цьому тільки зростають» [там само, с. 5].

Таким чином, негативними рисами макдональдизації освіти є недооцінювання важливості розвитку духовно-моральних цінностей здобувачів, елімінування особливостей кожного ЗВО, його неповторності, надмірна уніфікація, переважання кількісних показників над якісними.

Зменшує негативний ефект макдональдизації гуманізація освіти, яка сприяє концентрації уваги на особистості здобувача, на розвитку його цінного потенціалу тощо.

Обидва процеси – і гуманізація, і мақдональдизація вищої освіти – впливають на підготовку майбутніх вихователів та вчителів початкових шкіл. Як засвідчує аналіз її здійснення, акцент робиться не лише на використанні у ЗВО європейських здобутків, а й національних досягнень, спілкуванні «від серця до серця», розвитку етичних якостей студентів, бережливого ставлення до природи тощо [5].

Водночас урізноманітнюються форми, методи освітнього процесу. Кожен ЗВО має свої здобутки. Наприклад, реалізуються інтегровані заняття за участі студентів різних регіонів України та зарубіжжя; ігрові дійства, проєктна діяльність, методи фасилітації, педагогіка емпатуерменту; забезпечується взаємозв'язок формування компетентностей сталого розвитку та англомовної компетентності; культури миру, культури безпеки та культури здоров'я тощо [7, с. 581; 10, с. 744]. Приділяється увага педагогіці забави, яка сприяє формуванню організаторських, комунікативних умінь, творчих якостей здобувачів, вихованню особистості, що є щасливою тут і тепер [9, с. 22].

Проте у ЗВО України зберігаються проблеми, зумовлені мақдональдизацією вищої освіти: оцінювання якості підготовки майбутніх вихователів і вчителів початкових шкіл відбувається відповідно до визначеної технології і затверджених стандартів. Уніфіковано підходи до змістового наповнення кожної навчальної дисципліни в системі Moodle тощо. Рейтинги студентів та викладачів формуються на основі кількісних показників. Тестовий контроль домінує над письмовими роботами та усним відповідями, хоч має багато недоліків. Науково-педагогічні працівники мають відповідати чотирьом-п'ятьом пунктам акредитаційних вимог, вони орієнтуються передусім на інтереси здобувачів, а не на суспільні й професійні запити; студенти обирають варіативні компоненти освітніх програм, не завжди враховуючи професійні потреби й необхідність духовного розвитку тощо.

Для з'ясування думки студентів щодо рівня гуманізації в суспільстві й освітньому середовищі та того, який процес домінує (гуманізації чи мақдональдизації освіти), у ТНПУ імені Володимира Гнатюка у квітні 2024 р. було проведено анкетування серед студентів-випускників бакалаврату, що навчалися за спеціальностями 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта». У ньому взяли участь 72 респонденти. Їм було запропоновано відповісти на декілька запитань.

Першим було «Що, на вашу думку, переважає в суспільстві: практичний інтерес, матеріальні цінності (гроші), прагнення досягнути власного добробуту чи альтруїзм, педагогіка серця?»

52 студенти (72,2 %) вважають, що в суспільстві переважають практичний інтерес, матеріальні цінності (гроші), прагнення досягнути власного добробуту на противагу альтруїзму, педагогіці серця. На думку 20 респондентів (27,8 %), у суспільстві усе-таки переважають альтруїзм, спілкування «від серця до серця». Отже, закономірно, що й у сфері вищої освіти відчутним є вплив мақдональдизації.

Наступним питанням було «У середовищі, яке вас оточує (наприклад, студентська група), переважають практичний інтерес, матеріальні цінності (гроші), прагнення досягнути власного добробуту чи альтруїзм, педагогіка серця?» На думку 40 студентів (55,6 %), переважає альтруїзм, прагнення творити добро. Водночас 32 респонденти (44,4 %) відповіли, що переважають практичний інтерес, матеріальні цінності (гроші).

Студенти активно пропонували шляхи для гуманізації суспільства й освіти. І для цього, на їхню думку, необхідно створювати спільноти, які б об'єднували людей на основі цінностей любові, милосердя; разом із дітьми робити добрі справи, такі як допомога тим, хто потребує; здійснювати пожертви на благодійність або навіть просто підтримувати інших у важкі часи. Важливими є проєктна діяльність, написання книг про героїв війни, що віддали своє життя за Україну. А ще багато важить власний приклад: потрібно починати із себе і творити добро людям.

Отже, трохи менше половини опитаних студентів вважають, що практичний інтерес домінує в освітньому середовищі над альтруїзмом, спілкуванням «від серця до серця».

Розглядаючи шляхи гуманізації вищої освіти, зменшення негативного впливу макдональдизації, зазначимо, що на підготовку здобувачів впливають не лише внутрішні (організація освітнього процесу в ЗВО), а й зовнішні, зокрема суспільно-політичні, чинники.

І якщо у світі, у якому ми живемо, уже ніхто нікому не вірить (так характеризує суспільство польська діячка М. Лопаткова, авторка книги «Педагогіка серця»), то виникають проблеми у формуванні духовності й моральності здобувачів. Уважаючи любов найбільшою цінністю, М. Лопаткова зауважила, що «ми часто гонимось за матеріальними благами, такими як нова машина чи гроші на екзотичний відпочинок, забуваючи про найважливіші цінності, а саме про любов. Речі можна втратити, а справжня любов залишається на все життя, бо «чого варте життя, якщо в ньому немає любові?» [8, с. 29; 12, с. 27].

Саме від освіти, передусім дошкільної й початкової, залежить гуманізація суспільства. Тому потрібно визначити перспективи покращення підготовки майбутніх фахівців у контексті гуманізації та зменшення негативного впливу макдональдизації. На думку польського науковця В. Вельскопа, «вихід із залізної клітки» полягає в тому, щоб зробити освітні стандарти лише орієнтиром, а не шляхом у процесі розвитку освіти. Важливо відійти від віри у валідність тестів, іспитів як головних і єдиних показників рівня сформованості знань учасників освітнього процесу. Провідною метою освітньої діяльності має стати вивільнення креативності, яка є першою ланкою у зламі стандартів та впровадженні інноваційних рішень в освіті ХХІ ст. [15, с. 328].

Аналіз джерел і власні наукові пошуки засвідчують потребу формування міжособистісних взаємин педагогів і здобувачів на засадах педагогіки серця; орієнтації студентів на приклади життя людей, що змінювали світ на краще; досягнення унікальності закладів освіти й уникнення шаблонів.

Висновки. На підготовку майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти впливають процеси маркетизації (макдональдизації) та гуманізації.

Макдональдизацію вищої освіти можна трактувати як процес, у якому втілено принципи діяльності «МакДональдсу» (ефективність, прорахованість, передбачуваність, контроль) у полісуб'єктному середовищі закладів освітньої галузі. Як її характерну рису визначають заміну гуманної технології на негуманну. Гуманізація вищої освіти – це розкриття людиновимірною та орієнтованого на людину потенціалу викладачів і студентів.

Макдональдизація зумовила як позитивні, так і негативні зміни у сфері професійної освіти. Серед позитивів варто назвати ефективно організований процес навчання, охоплення освітою значної кількості здобувачів, можливість академічної мобільності, чому сприяє стандартизація підходів до професійної підготовки, визнання диплома однієї країни в іншій.

Водночас переважають негативи: недостатня увага до збагачення інтелектуального й духовного світу студента; об'єктивування якісних станів за допомогою кількісних показників; уніфікація освітньої системи, за якої втрачається неповторність ЗВО.

Перспективами подальшого вдосконалення підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти в контексті гуманізації та зменшення негативів макдональдизації є такі: досягнення унікальності закладів освіти й уникнення шаблонів, надання більшої академічної свободи науково-педагогічним працівникам у виборі технологій та засобів навчання, організації контролю за досягненням здобувачами програмних компетентностей та результатів; акцентування уваги на духовному світі здобувачів (студентів, дошкільників, молодших школярів), на неповторності кожної

людини, розроблення інноваційних способів кооперації, спілкування «від серця до серця» в освітньому просторі ЗВО, ЗДО та початкових шкіл.

Список використаних джерел:

1. Автомонов П. Стратегічний принцип гуманізації вищої освіти і тактика його реалізації. *Педагогічні науки*. 2012. № 15. С. 184–189. URL: https://soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/eloadopen/actprob15_184.pdf
2. Борисова О. В. «Макдональдизація» вищої освіти: причини, суть, наслідки. *Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали II Міжнародної наукової конференції. 27–28 березня 2020 р., м. Дніпро. Частина I / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. С. 3–5. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/materiali%20conf/2020/10_1_osvita_i_nauka_1.pdf
3. Величко В. В. Макдональдизація як один із проявів глобалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 4. Т. 1. С. 256–259. URL: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/3340/2013_4_1.pdf
4. Єремеева В. М. Використання гуманістично-орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. *Проблеми освіти: наук-метод. зб.* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 81–85. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19770/1/%D0%84%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%92.pdf>
5. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування: колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. 232 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17294>
6. Фіалко Н. А. Гуманізація вищої освіти: змістовно-функціональні аспекти: дис. ... канд. філософських наук: 09.00.10. Київ: Інститут вищої освіти НАПНУ, 2015. 210 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Fialko_29.12.2015_disertac.pdf
7. Янкович О. І., Винничук О. Т., Кузьма І. І. Розвиток у майбутніх учителів та вихователів культури миру в закладах вищої освіти України та Польщі. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2023. № 15 (33). С. 580–590. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/30972>
8. Янкович О. І. Громадсько-освітня діяльність та педагогічні погляди Марії Лопаткової (1927–2016 рр.). *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7 (185–186), листопад-грудень. С. 27–32. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/225656>
9. Янкович О. І. Педагогіка забави в теорії і практиці початкової та дошкільної освіти України й Польщі. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.* Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 36. С. 19–24. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8716/1/yankov%20o.%20a.%20a.pdf>
10. Chaikowska H., Levchuk I., Adamska Z., Yankovych O. Formation of sustainable development competencies in Ukrainian English for specific purposes students. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. November 2023. Pp. 744–766. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJSHE-07-2023-0306/full/html>
11. Błasiak J. Makdonaldyzacja czy wychowanie? *Przegląd Pedagogiczny*. 2008. № 2. S. 51–60. URL: <https://przeglądpedagogiczny.ukw.edu.pl/archive/article/423/makdonaldyzacja-czy-wychowanie/article.pdf>
12. Łopatkowa M. *Pedagogika serca*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne (WsiP), 1992. 225 s.
13. Sobczak A. McJob – między dehumanizacją pracy a wstępem do kariery zawodowej. *Studia edukacyjne*. 2018. № 47. S. 245–256. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/oszulc,+%7B\\$userGroup%7D,+sobcZaK.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/oszulc,+%7B$userGroup%7D,+sobcZaK.pdf)
14. Wachowicz M. Proces makdonaldyzacji i jej wpływ na społeczeństwo. *Spoleczeństwo*. 2022. XXXII. № 4 (160). S. 95–104. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/09-WACHOWICZ%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/09-WACHOWICZ%20(3).pdf)
15. Welskop W. Makdonaldyzacja polskiego systemu edukacyjnego. [McDonaldization of the Polish Educational System]. *Studia Edukacyjne*. 2017. № 44. S. 317–328. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/mtheus,+%7B\\$userGroup%7D,+SE+44+2017+Welskop-1.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/mtheus,+%7B$userGroup%7D,+SE+44+2017+Welskop-1.pdf)

References:

1. Avtomonov, P. (2012). Stratehichnyi pryntsyyp humanizatsii vyshchoi osvity i taktyka yoho realizatsii [Strategic principle of humanization of higher education and tactics of its implementation]. *Pedahohichni nauky*, 15, 184–189. Retrieved from https://soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob15_184.pdf [in Ukrainian].
2. Borysova, O. V. (2020). «Makdonaldyzatsiia» vyshchoi osvity: prychny, sut, naslidky ["McDonaldization" of higher education: causes, essence and consequences], *Osvita i nauka u minlyvomu sviti: problemy ta perspektyvy rozvytku*, Materialy II Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii [Education and science in a changing world: problems and prospects for development, Proceedings of the II International Scientific Conference]. Dnipro. Retrieved from https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/materiali%20conf/2020/10_1_osvita_i_nauka_1.pdf [in Ukrainian].
3. Velychko, V. V. (2013). Makdonaldyzatsiia yak odyin iz proiaviv hlobalizatsii [McDonaldization as one of the manifestations of globalization]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 4 (1), 256–259. Retrieved from https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/3340/2013_4_1.pdf [in Ukrainian].
4. Yeremeieva, V. M. (2015). Vykorystannia humanistychno-oriientovanoho pidkходу u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [The use of a humanistic-oriented approach in the process of professional training of future teachers]. *Problemy osvity*, 85, 81–85. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/19770/1/%D0%84%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%92.pdf> [in Ukrainian].
5. Chaika, V. M., & Yankovych, O. I. (Eds.). (2019). *Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv pochatkovoï ta doshkilnoi osvity: stratehii reformuvannia* [Training of future specialists in primary and preschool education: reform strategies]. Ternopil. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17294> [in Ukrainian].
6. Fialko, N. A. (2015). Humanizatsiia vyshchoi osvity: zmistovno-funktsionalni aspekty [Humanization of higher education: content and functional aspects]. (Candidate's thesis). Institute of Higher Education of National Academy of Sciences. Kyiv. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/Fialko_29.12.2015_disertac.pdf [in Ukrainian].
7. Yankovych, O. I., Vynnychuk, O. T., & Kuzma, I. I. (2023). Rozvytok u maibutnikh uchyteliv ta vykhovateliv kultury myru v zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy ta Polshchi [Development of a culture of peace in future teachers and kindergarten teachers at higher educational institutions of Ukraine and Poland]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriia «Pedahohika», Seriia «Psykhohohiia», Seriia «Medytsyna»)*, 15 (33), 580–590. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/30972> [in Ukrainian].
8. Yankovych, O. I. (2020). Hromadsko-osvitnia diialnist ta pedahohichni pohliady Marii Lopatkovoï (1927–2016) [Public and educational activities and pedagogical views of Mariia Łopatkowa (1927–2016)]. *Molod i rynek*, 6–7 (185–186), 27–32. Retrieved from <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/225656> [in Ukrainian].
9. Yankovych, O. I. (2017). Pedahohika zabavy v teorii i praktytsi pochatkovoï ta doshkilnoi osvity Ukrainy i Polshchi [Pedagogy of fun in the theory and practice of primary and preschool education in Ukraine and Poland]. *Pedahohichniy almanakh*, 36, 19–24. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8716/1/yankov%20o.%20a.%20a.pdf> [in Ukrainian].
10. Chaikovska, H., Levchyk, I., Adamska, Z., & Yankovych, O. (2023). Formation of sustainable development competencies in Ukrainian English for specific purposes students. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, November, 744–766. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJSHE-07-2023-0306/full/html> [in English].
11. Błasiak, J. (2008). Makdonaldyzacja czy wychowanie? [McDonaldisation or education?] *Przegląd Pedagogiczny*, 2, 51–60. Retrieved from <https://przeglądpedagogiczny.ukw.edu.pl/archive/article/423/makdonaldyzacja-czy-wychowanie/article.pdf> [in Polish].
12. Łopatkowa, M. (1992). *Pedagogika serca* [Pedagogy of the heart]. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne (WsiP) [in Polish].
13. Sobczak, A. (2018). McJob – między dehumanizacją pracy a wstępem do kariery zawodowej [The McJob – between the dehumanization of work and an introduction to a career]. *Studia edukacyjne*, 47, 245–256. Retrieved from <file:///C:/Users/Admin/Downloads/oszucz.+%7B%7Duser+Group%7D,+sobcZaK.pdf> [in Polish].

14. Wachowicz, M. (2022). Proces makdonaldyzacji i jej wpływ na społeczeństwo [The process of McDonaldization and its impact on society]. *Społeczeństwo*, XXXII, 4 (160), 95–104. Retrieved from [file:///C:/Users/Admin/Downloads/09-WACHOWICZ%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/09-WACHOWICZ%20(3).pdf) [in Polish].
15. Welskop W. (2017). Makdonaldyzacja polskiego systemu edukacyjnego [McDonaldization of the Polish educational system]. *Studia Edukacyjne*, 44, 317–328. Retrieved from [file:///C:/Users/Admin/Downloads/mtheus,%7B\\$userGroup%7D,+SE+44+2017 +Welskop-1.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/mtheus,%7B$userGroup%7D,+SE+44+2017 +Welskop-1.pdf) [in Polish].

Yankovych O. I.,
orcid.org/0000-0003-4253-5954

Kuzma I. I.,
orcid.org/0000-0002-1219-8216

TRAINING OF FUTURE EDUCATORS AND PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF MCDONALDIZATION AND HUMANIZATION OF HIGHER EDUCATION

The processes of McDonaldization and humanization of higher education have been analysed in the article. Their impact on the training of future educators and primary school teachers have been revealed.

The McDonaldization of higher education has been interpreted as a process that embodies the principles of McDonald's activities (efficiency, calculability, predictability, control) in the multi-subject environment of educational institutions. It has been emphasised on its characteristic feature: the replacement of humane technology with inhumane technology. The humanization of higher education is the disclosure of the human-dimensional and human-oriented potential of lecturers and students.

Both positive and negative changes caused by McDonaldization in the field of professional education have been reflected. Among the positives are the following: an efficiently organized learning process, coverage of many learners with education, the possibility of academic mobility, facilitated by the standardization of professional training, and recognition of a diploma from one country in another. Negatives are identified as: insufficient attention to enriching the intellectual and spiritual world of the student; objectification of qualitative states by means of quantitative indicators; unification of the educational system, which loses the uniqueness of the higher educational institution.

The results of a questionnaire and survey of students have been presented.

Prospects for improving the training of future specialists in preschool and primary education in the context of humanization and reducing the negative impact of McDonaldization have been identified: achieving the uniqueness of educational institutions and avoiding templates, forming interpersonal relationships based on the principles of the pedagogy of the heart, providing greater academic freedom to research and teaching staff in choosing technologies and means of teaching, organizing control over the achievement of programme competencies and results by learners; focusing on the spiritual world of learners (students, preschoolers, primary school children), on the uniqueness of each person, developing innovative ways of cooperation, heart-to-heart communication in the educational space of higher educational institutions, preschools and primary schools.

Key words: McDonaldization, McDonaldization of higher education, humanization, humanization of education, future educators, future primary school teachers, preschool education, primary education.

Дата надходження статті: 14.02.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Задорожна І. П.